

PREMSA I PODER EN EL SABADELL DE LA POSTGUERRA, 1939-1942

MARTÍ MARÍN I CORBERA

INTRODUCCIÓ

El règim franquista comportà una ruptura brutal amb tot el que havia significat l'estat liberal, tant en la seva versió monàrquico-oligàrquica (la Restauració, 1875-1923) com en la seva versió republicano-democràtica (la II República, 1931-1936). Els cada vegada més nombrosos estudis disponibles sobre el període ens permeten ja d'establir una interpretació, contrastada amb la comparació a escala europea, del que va representar el *Nuevo Estado*: la versió espanyola d'un règim feixista que, com a tal, no tolerava l'existència de partits i sindicats que no poguessin unificar-se sota el seu control, no transigia amb cap forma de diversitat –ja fos política, nacional o cultural– i practicava un control jeràrquic molt estricte del conjunt de l'administració de l'estat.¹

La premsa, sota qualsevol règim polític, es veu afectada per una forma o altra d'intervenció –encara que sigui l'autoregulació– que tendeix a minimitzar l'impacte social de la difusió d'opinions o de simples notícies que puguin afectar l'estabilitat

del règim. Tendencialment, el poder, encara que sigui el poder sorgit de la legitimació de les urnes, pretén encobrir d'alguna forma tot allò que pugui desgastar-lo. Amb les dictadures, aquestes tendències s'accentuen en gran manera, i es converteixen en censura i manipulació quotidianes. El franquisme tingué en aquest sentit unes característiques especials que l'acosten als règims de les anomenades «potències de l'Eix», i que fan que es refermi la interpretació del franquisme com un règim feixista. D'aquestes característiques i de l'impacte que tingueren sobre la premsa local sabadellenca de la postguerra, intentaré donar-ne compte en les pàgines següents.

LA PREMSA DE SABADELL DEL CANVI DE SEGLE A LA GUERRA CIVIL

La premsa havia representat en el segle XIX una contribució essencial a la tasca de socialització política i cultural de la nova Catalunya urbana que es dibuixava, i la seva influència havia transcendit àdhuc al món rural. Sota l'aparença abúlica que

¹ Tant per la comparació entre el règim espanyol i altres dictadures europees, com per la qüestió de la història comparada dels feixismes, vegeu Enzo COLLOTTI (1990) i

(1989), respectivament. Per una bona síntesi sobre el règim franquista vegeu Carme MOLINERO i Pere YSÀS (1990) i B. de RIQUER i J. B. CULLA (1989).

sovint s'ha pres com a global de la vida social i política de la Restauració, amb l'únic paràmetre de l'apatia electoral, s'amagava una vida pública enormement rica. En la progressiva generació d'un espai públic plural la premsa, amb d'altres factors, fou motor i reflex d'una societat moderna de masses en la qual s'havia covat, a més, una identitat nacional alternativa a la espanyola.² La premsa local, tot i les seves limitacions, prengué part en aquest procés assumint uns espais concrets en la tasca de la informació, el debat polític, la difusió cultural i la represa de la llengua catalana.

Com la resta de ciutats catalanes, Sabadell va desenvolupar un conjunt de publicacions locals, que si bé tenien un considerable grau d'*amateurisme* en la seva elaboració, comptaven amb una difusió limitada i, en ocasions, no tenien una vida gaire llarga, foren un espai fonamental en la creació tant d'actituds com d'estats d'opinió favorables a la reivindicació de la catalanitat i al catalanisme polític, a la democràcia real i a l'acció social que anés més enllà de la beneficència tradicional, tant en el nivell local com en el comarcal. Andreu Castells féu en el seu moment una panoràmica de la premsa local fins el 1936 en què es posà de manifest la vitalitat d'aquella premsa en la pluralitat d'iniciatives, malgrat que es cenyís a les publicacions periòdiques en llengua catalana únicament.³ Igualment, aquestes publicacions contribuïren a la gestació de cercles intel·lectuals de dimensió també local i/o comarcal per a una diversitat important de temes i activitats. En les seves pàgines hi cabien joves periodistes polítics, literats en formació, erudits locals, excursionistes, aficionats al teatre, cinèfils primigenis i un llarg etcètera de personatges inquietos. Tot plegat podia o no donar lloc a la formació d'algun grup o persona cridat a esdevenir una figura rellevant i de dimensions que transcendissin el marc casolà, com esdevingué a Sabadell amb el cas de Joan Oliver (Pere Quart) o Francesc Trabal, amb la seva tasca al *Diari de Sabadell*,⁴ però en qualsevol cas contribuïen a diversificar les expectatives de la vida cultural de les ciutats «de comarques», donant-los un perfil més cosmopoli-

ta. Les petites disputes polítiques, urbanístiques, culturals i totes aquelles altres possibilitats de la sociabilitat urbana del moment acabaven d'omplir i de donar color a una vida associativa en estat d'efervescència que estava vinculada a l'anomenat procés de *modernització* (entesa com un fenomen alhora econòmic i polític), que ni tan sols el parèntesi de la Dictadura de Primo de Rivera va poder aturar.

L'IMPACTE DE LA GUERRA CIVIL I DE LA VICTÒRIA FRANQUISTA

La Guerra Civil de 1936-1939 trencà de forma violenta aquella dinàmica que venia dels *decennis* del canvi de segle. A tots dos bàndols s'inicià ben aviat la depuració del personal desafecte i quedà retallada considerablement la pluralitat d'expressions del període anterior. Però el fet fou molt més greu que el de les «lògiques» limitacions a la llibertat d'informació i d'opinió comunes a tota la guerra. Mentre que el bàndol governamental limitava la censura als temes militars –i encara amb prou feines fins que no es centralitzà el comandament de l'exèrcit de la República– el bàndol sollevant anava molt més lluny i es proposava fer taula rasa de segle i mig de liberalisme en tots els camps. D'entrada, ja en els mesos de juliol a setembre, la premsa fou sotmesa a censura militar prèvia en virtut, primer, dels bans dels qui acabdillaren localment la insurrecció i després a instàncies de la *Junta Tècnica del Estado*, nucli de l'embrionària administració. Més tard, quedaria regulada per la llei de 1938.⁵ Aquesta clara voluntat d'instaurar un nou estil en les formes de govern comportà que, ocupada Catalunya, no es desmuntesin només els aparells periodístics i propagandístics favorables a la República o als components del derrotat Front Popular, sinó que des de l'estat s'establís un règim de quasi-monopoli sobre els mitjans de comunicació a partir de la *Delegación Nacional de Prensa y Propaganda* adscrita a la *Secretaría General del Movimiento*. Només l'integriste catòlic i alguns sectors del monarquisme *històric* (carlí o alfonsí) obtingueren els permisos necessaris

² Vegeu Borja DE RIQUER (1992a), p. 28-30 i (1992b).

³ Vegeu Andreu CASTELLS (1976).

⁴ A l'entorn del grup de Trabal i Oliver vegeu Miquel BACH (1991) i (1992).

⁵ Vegeu Justino SINOVA (1989), p. 36-93.

per a gestionar òrgans de premsa independents, de manera que diaris com *La Vanguardia* o *El Correo Catalán* eren només autoritzats amb la condició de tenir directors de nomenament governamental. Tota aquesta política implicava la prohibició de l'ús de la llengua catalana, seguint el principi de «una nació (Espanya), una llengua», per considerar que la llengua havia estat l'instrument del nacionalisme català, el qual s'havia combatut tan aferrissadament com el liberalisme o els diversos projectes revolucionaris obrers. Així, de res no li serví a Agustí Calvet, *Gaziel*, el seu prudent «pro-franquisme tàctic» dels anys de guerra, el seu càrrec de director li fou arrabassat com a purga pel seu passat catalanista.⁶ La depuració empresa fou, doncs, política i cultural, amb la desaparició dels 20 diaris i centenars de revistes que s'editaven en català.⁷

Així, en un règim en què la diversitat no era tolerada, la premsa prengué un caire absolutament diferent del que fins aleshores havia tingut. De mitjà d'expressió plural es convertí en una peça més de la maquinària propagandística estatal, tot i que globalment no fou posada directament sota control estatal i es mantingué una diversitat de situacions que permeteren l'existència de publicacions de titularitat privada al costat de les que, amb el temps, serien conegudes com a premsa del *Movimiento*.⁸ S'imposà la censura prèvia per llei de 1938, que no seria modificada fins el 1966. S'imposaren consignes d'obligada inclusió, temes d'obligat tractament i directrius per desenvolupar-los, i, sobretot, per tal que tanta imposició pogués portar-se a la pràctica sense problemes es féu una depuració profunda entre els membres de la professió periodística, de la mateixa manera que es féu amb el cos de magisteri o la resta de funcionaris de l'administració pública.⁹ Els que hi varen poder treballar eren els que ja estaven d'acord amb la nova situació o bé es tractava d'aquells disposats a assumir els costos del seu silenci o d'una profunda reconversió ideològica, lingüística i/o cultural,

fos o no convençuda la seva *adhesió* a la nova legitimitat.

LA PREMSA DE POSTGUERRA A SABADELL. EL PANORAMA DESPRÉS DE LA DESFETA, 1939-1941

Amb la guerra havia començat la liquidació del pluralisme a la premsa sabadellenca, com arreu de l'Estat Espanyol. La premsa sabadellenca, però, havia arribat al 18 de juliol sensiblement mancada ja: la desaparició del diari republicà *El Poble*, l'absorció del *Diari de Sabadell* per *La Ciutat* el 1934, conservant però la capçalera del primer i deixant-se de publicar el segon i la desaparició de la *Revista de Sabadell*, el gener de 1935, reduïren els diaris locals a un de sol. La guerra contemplà la liquidació del *Diari de Sabadell* en virtut del seu alineament amb el Front Català d'Ordre, el febrer de 1936, i suspenso, per tant, de simpaties envers la insurrecció militar. Durant la guerra, doncs, la premsa va quedar reduïda al municipal *Full Oficial* i als diversos òrgans dels partits i sindicats alineats amb el govern de la República: *Vertical* de la Federació Local de Sindicats, *Impuls* del POUM o *Superación* de la CNT.

La postguerra, en canvi, significà un salt qualitatiu d'abast mai no conegut en aquest retrocés que, almenys fins el juliol de 1936, no havia significat sinó un problema econòmic: la liquidació de tota possibilitat de publicar fora del control de l'Estat i del partit únic FET-JONS. Tal situació no s'havia produït ni tan sols en plena guerra, durant la qual proliferà la premsa sindical o de partit.

Del 27 de gener als primers dies d'abril de 1939 a Sabadell no hi hagué cap tipus de premsa d'abast local. El 8 d'abril sortí el primer número de *Tribuna. Diario de la noche. Portavoz del Movimiento Nacional Sindicalista*. Li manllevà el títol a l'òrgan de l'antiga *Unión Patriótica* (UP) local, *La Tribuna del Vallés*.

⁶ Sobre la depuració de *Gaziel* vegeu Manuel LLANAS (1990).

⁷ Borja DE RIQUER i Joan B. CULLA (1989), p. 102.

⁸ Sobre la creació i posterior liquidació de l'aparell de premsa estatal vegeu Juan MONTABES PEREIRA (1989), p. 4-23.

⁹ Sobre censura, depuracions i altres formes de control vegeu Manuel FERNÁNDEZ AREAL (1973), p. 177-192 i Justino SINOVA (1989), p. 36-82 i 123-160. Per un cas concret de depuracions a escala local vegeu Lluís COSTA (1989), p. 17-27.

LA LLUITA PEL PODER I L'ARRENCADA DE LA NOVA PREMSA LOCAL, 1939-1942

La premsa local de la més immediata postguerra es limità en règim de monopoli a la publicació esmentada de l'òrgan de la *Delegación Local de Prensa y Propaganda de FET y de las JONS*, tot i que *Tribuna* inicià la seva trajectòria com un diari afecte al règim, pro-falangista, però de titularitat privada. No es pot pensar que els fullets de les diverses agrupacions parroquials de l'Acció Catòlica (*Actividades, Adelante, Ruta* i altres) fossin una veritable alternativa a la seva absoluta impunitat en matèria informativa en aquesta primera fase. El seu sorgiment està vinculat a la tèrbola història de la lluita política local dels primers mesos, en què el control del nucli local del partit fou la primera batalla i l'assalt a l'ajuntament el combat decisiu.

El dia de l'ocupació militar, el 27 de gener de 1939, fou nomenada una mínima gestora que posés l'ajuntament en funcionament amb Eduard Tormo Barberà —ex-jutge municipal— al front, rera una reunió que tingué lloc a la *Fonda de Catalunya*.¹⁰ La seva tasca havia de ser la d'actuar com a interlocutor de les autoritats militars a l'hora de tramitar el nomenament d'una gestora representativa dels sabadellencs *nacionales* presents a la ciutat. Així, el 4 de febrer, prenia possessió com a alcalde Esteve Maria Relat Coromines, l'alcalde de la Dictadura de Primo de Rivera, al front d'un conjunt de persones, d'extracció heterogènia socialment i política, les quals podien agrupar-se per la seva experiència de ciutadans sota sospita durant el període de 1936 a 1939, força dels quals

haviem patit presó en algun moment. Aquesta heterogènia composició (políticament hi havia membres de la UP, de la Lliga Regionalista i de la Comunió Tradicionalista) exclouïa d'entrada la repetició del consistori de 1923-30 que presidí Relat i donava a la gestora una base teòricament més àmplia. Pels mateixos dies es formava la Delegació Local de *FET y de las JONS* amb tres persones provinents de la *zona nacional* al davant: Joan Marí Coromines advocat monàrquic proper al Gremi de Fabricants, com a Cap de FET-JONS del Partit Judicial —una mena d'inspector supralocal—,¹¹ Joan Ribalta Codorniu, antic simpatitzant d'Acció Catalana passat a la zona franquista al cap de pocs mesos d'iniciada la guerra, com a Cap Local,¹² i Jaume Esteve Puig, ex-militant de la Lliga Regionalista i ex-combatent (alferes provisional), com a Secretari.¹³ Ambdós nuclis passaren a organitzar la vida política local en un marc de col·laboració, no exempt de reticències, ja que en aquells mateixos moments s'estava produint la definitiva configuració dels poders locals a la Catalunya del *Nuevo Estado* i eren molts els qui prenién posicions. Les pugnes significaren no només una competència relativa entre l'ajuntament i la delegació local de FET-JONS, sinó també, i sobretot, enfrontaments interns dins d'aquesta última amb la vista posada en una previsible recomposició de la gestora quan es «normalitzés» la vida civil.

Començaven a tornar els exiliats de Burgos, Salamanca, Donosti o Sevilla, fins i tot de França o d'Itàlia. Ho feien també els combatents *nacionales*. Entre els uns i els altres es desvetllarien un munt

¹⁰ L'única versió de l'esdeveniment ens l'oferí Antoni de Paula Avellaneda Manaut (funcionari municipal, cap de la secció d'assistència social). Segons ell, a la reunió hi comparegueren «unos patriotas que asumen las funciones de Junta Nacional de la ciudad con carácter provisional.», *Boletín de Información Local de F.E.T. y de las J.O.N.S.*, núm. 47 (27-I-1941).

¹¹ Joan Marí Coromines, fugaç alcalde de 1930, no era persona de partit tot i que alguns ex-combatents l'acusaren de ser de la Lliga. Durant la guerra havia treballat en els serveis tècnics de FET-JONS, i més que probablement prop de la Comissió d'Indústria de la *Junta Técnica del Estado*, on a través de Demetrio Carceller provaren d'influir altres sabadellencs com Joan Llonch i Salas. *Archivo General de la Administración* (d'ara endavant AGA), fons de la *Secretaría Gene-*

ral del Movimiento, Delegación Nacional de Provincias, (d'ara endavant SGM-DNP), Barcelona, Caixa 30, expedient 68/1940). Tot el material que se citarà de l'AGA prové de la mateixa caixa.

¹² D'ell, assegurava un informe presentat a la *Delegación Provincial de Barcelona*: «pocos meses después de haber estallado la guerra marchó a Francia comisionado para la compra de huevos, llevándose para efectuar dicha compra, según rumores, la cantidad de un millón de pesetas.». AGA, SGM-DNP, exp. 43/1940.

¹³ Jaume Esteve Puig, tot i ser de la Lliga, aconseguí formar part de la policia de la Direcció General de Seguretat republicana on actuà com un infiltrat, afavorint la fuga de persones d'ordre. Després d'onze mesos es passà ell mateix. AGA, SGM-DNP, exp. 43/1940.

IL·LUSTRACIÓ 1. Portada de Tribuna, 30.I.1940 (AHS).

de friccions que convertiren Sabadell en un conjunt múltiple de conxorxes i conspiracions durant uns quants mesos. Tradicionalistes que provoquen els falangistes amb pintades nocturnes (les aspes carlines, «*Dios, Patria y Rey*», «*Gloria a los héroes de la Patria*» i «*Muera Franco*»).¹⁴ Falangistes que apareixen en actes públics sense la boina vermella del requetè o amb una boina negra.¹⁵ Ex-combatents que llancen un exabrupte a l'alcalde Relat aprofitant la presència del general García Escámez, a causa d'unes declaracions de Relat en què acusava els ex-combatents de poca-vergonyes pel setge a què el sotmetien.¹⁶ Domènec Codina –vell monàrquic intransigent i ex-regidor de la Dictadura– agredit pel mateix Relat a la sortida de missa i, encara, ex-combatents que enquitranen la façana del domicili de Ribalta a favor del tàndem Joan Marí-Josep Maria Marcet.¹⁷

Les intrigues tenien la seva lògica posada en la manca d'un lideratge clar entre els sabadellencs *nacionales*. El problema era en l'absència d'unes persones que coincidissin a tenir la confiança governamental o la de la delegació provincial de FET-JONS, al mateix temps que disposessin d'un cert reconeixement sòcio-polític entre el conglo-

merat dels «vencedors» locals. No era fàcil. A Sabadell no abundaven precisament els falangistes o els carlistes de preguerra. No foren, doncs, aquests sectors els que ompliren les files del partit únic *F.E.T. y de las J.O.N.S.*, tot i la no negligible adhesió dels simpatitzants, més que de militants pròpiament dits, del tradicionalisme.¹⁸ A mig termini, la inexistència de sectors falangistes significatius que poguessin atribuir-se un paper de *Vieja Guardia* convertí el Partit Únic en un conglomerat certament heterogeni d'ex-combatents, ex-captius, quintacolumnistes, persones provinents del tradicionalisme, de l'integrisme catòlic, de l'alfonsisme, de la Lliga Regionalista, dels diversos catalanismes conservadors (inclosos els pro-republicans Acció Catalana i Unió Democràtica), quan no de diverses d'aquestes procedències a la vegada.¹⁹ Hi havia, doncs, dretans espanyolistes dels quals es podia blasmar la manca d'acció en temps de guerra (Relat), actius falangistes de guerra amb passats «sospitosos» al voltant del catalanisme (Marí, Ribalta, Riba), carlins històrics dels quals ara la nova FET-JONS no es volia refiar i una inacabable seqüència de situacions «denunciabls». ²⁰ Tothom tenia un passat més o menys proper àmpliament atacable pels seus rivals.

¹⁴ Tingueren lloc la nit del 22 al 23 d'abril de 1940 a les façanes dels locals de FET-JONS, OJE, CNS, St. Fèlix, i habitatges dels jerarques locals Marí, Ribalta, Riba, Sala Viñals, Taulé, Forrellad Coromines, Campo, Alemany i Tarruell. Hi hagué diverses detencions però no se'ls encausà fialment. AGA, *SGM-DNP*, exp. 65/1940.

¹⁵ En concret, el delegat del *Frente de Juventudes*, l'ex-combatent Pere Riba Domènec fou acusat davant de la Delegació Provincial de protagonitzar i estimular aquests comportaments pel febrer de 1940. AGA, *SGM-DNP*, exp. 43/1940.

¹⁶ Entrevista amb Alfons Pareja Gavarró, fill d'un dels protagonistes, el doctor i ex-combatent Alfonso Pareja Casas. 1-X-1990.

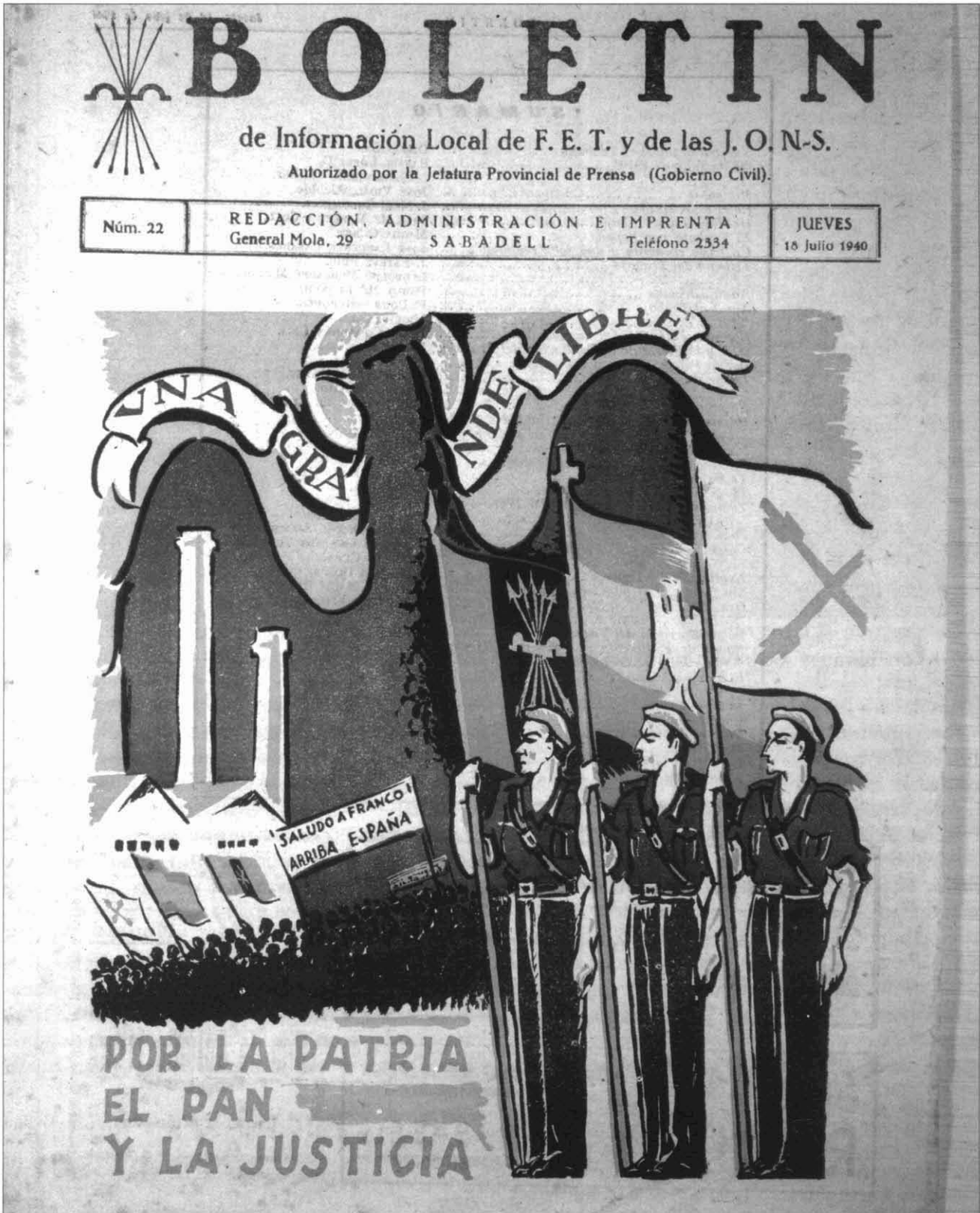
¹⁷ Josep Maria Marcet era aleshores tan sols un ex-combatent acabat de retornar com a Delegat Local de la CNS i que es mantenia a l'ombra de Marí. Pistes sobre els enfrontaments polítics d'aquells dies, podem trobar-ne a José Mª MARCET (1963) –que se'n guardà prou d'explicar el paper que hi havia tingut–, Andreu CASTELLS (1983) i Martí MARÍN I CORBERA (1990).

¹⁸ Els tradicionalistes sabadellencs no s'integraren

d'entrada dins de FET-JONS, com ho prova el fet que, encara el 1941, en un homenatge als ex-combatents locals, els noms dels tradicionalistes més destacats no figuressin a la llista que publicà l'òrgan de premsa local. *Boletín de Información Local de FET y de las JONS*, (27-XI-1941) (d'ara endavant *Boletín...*). Dec l'observació al doctor Jordi Calvet. Aquesta situació fou bastant estesa a Catalunya, fruit de l'enfrontament que venia dels que ja s'havien produït a la *Zona Nacional* entre falangistes i carlistes catalans. Vegeu Joan Maria THOMAS (1992) i Borja DE RIQUER (1989).

¹⁹ He tractat aquest aspecte en diverses ocasions, vegeu principalment Martí MARÍN I CORBERA (1990) i (1992), p. 32-35. Les noves dades de què dispoço provenen del fons citat de l'AGA.

²⁰ Els *sabadellencs nacionals* que foren denunciats en algun moment foren legió. Joan Llonch i Salas per catalanista (tot i la seva labor pro-franquista a l'oficina de premsa i propaganda de París, vid. AHS, «*Llegat Llonch i Salas*»), Jaume Esteve per rojo (treballà a la policia de la Generalitat uns mesos després del 18 de juliol, abans de passar-se de bàndol), i Magda Coret, la Delegada local de la *Sección Femenina*, per adúltera (sense proves, AGA, *SGM-DNP*, exp. 51/1940) i podríem anar continuant.

IL·LUSTRACIÓ 2. Portada del Boletín de Información Local de F.E.T. y de las J.O.N.S., 18.VII.1940 (AHS).

En un marc com aquest sorgí el nou òrgan de premsa local i, com era d'esperar, passà per un munt de complicacions i vicissituds per poder tirar endavant. Un grup de problemes foren d'ordre material: escassetat del paper i baixa qualitat del que es trobava, manca de fórmules de finançament eficients (pocs anunciants, pocs subscriptors), restriccions d'electricitat a partir d'un moment determinat, etc. L'altre bloc provingué de l'ús que se'n féu en el context de la conflictivitat política local esbossada. La seva titularitat privada (impresma Dalmau i Farré), tot i el proclamat *nacionalsindicalismo*, i el fet de comptar amb el suport dels sectors catòlico-catalanistes majoritaris dins la dreta local durant la República, el feien molt feble. Així, quan es recompongué a la ciutat el nucli ultradretà liderat pel matrimoni Jacinta Duran i Domènec Codina, molt influent durant la Dictadura, postergat en la República i ara amb el suport del sector més actiu dels ex-combatents, n'hi hagué prou amb una denúncia perquè el Governador Civil, l'*ex-cedista* Wenceslao González Oliveros, el clausurés el mes de juliol i rera un total de 90 números publicats. No calgueren gaires influències, a tot arreu s'estaven tancant tots els diaris no directament controlats per FET-JONS, fora de les excepcions assenyalades. *Tribuna* no tenia permisos governatius i havia comptat tan sols amb la benevolència municipal i de la delegació local de FET-JONS. De fet, s'havia aprofitat del moment de confusió inicial, provocat per la inexistència d'autoritats civils provincials i la bona entesa de l'alcalde Relat i les forces d'ocupació militars. *Tribuna* havia significat l'oferta d'un nucli de sabadellencs, afectes a l'Acadèmia Catòlica i a la vessant més dretana de la Lliga Regionalista, de constituir-se en el suport local al règim i al partit, en una versió relativament integradora del que havia de ser el franquisme local, deixats a fora tots els sectors *pro-republicans* sense excepció. El director era Jaume Calvó,²¹ catòlic militant i simpatitzant de la Lliga, que ja havia format part del consell de redacció de

La Ciutat i del *Diari de Sabadell*, quan aquest fou absorbit pel primer. El redactor en cap era l'impressor Ramon Ribera Llobet, «poeta mig ateu i mig catòlic» en paraules d'Andreu Castells,²² que també havia estat en el consell de redacció del *Diari de Sabadell* i que fins i tot havia flirtejat amb els sindicalistes locals en els anys vint, confegint en la seva impremta les pàgines de la publicació de la Federació Obrera de Sabadell *Germinal*. Amb aquests antecedents no és d'estranyar que *doña Jacinta* —la cap visible dels sabadellencs falangistitzats a la *zona nacional*— no se'n refiés gens ni mica, de la publicació, com no es refiava ni de Relat a l'alcaldia (per velles pugnes amb el seu marit els anys de la Dictadura i per haver romàs a Sabadell tota la guerra), ni de Marí al davant de FET-JONS (pel seu paper d'home dels fabricants i «filo-lli-guer»).

Però no era en absolut qüestió que *Tribuna* hagués entrat en la vida local com una publicació moderada. El tarannà i els antecedents dels seus membres no matisaven en absolut la voluntat d'esdevenir el portaveu dels que estaven disposats a assumir un nou règim polític que tothom tenia clar que era feixista. Així, el to dels articles i dels editorials no tenia cap mena de recança a atacar tota referència al Sabadell obrer, republicà o catalanista i fer-se ressò dels llocs comuns de la propaganda franco-falangista. A les pàgines de *Tribuna* podem trobar articles antisemites («*Documentos. Israelitas en la España Roja.*»), anticatalanistes («*Comprensión.*») i antidemòcrates («*El rol de las democracias en la política internacional.*») que no tenen res per envejar dels articles que podien publicar els més conspicus *camisas viejas*.²³ En aquest sentit, *Tribuna* realitzà una operació de reivindicació de la dreta local tot abandonant qualsevol velleïtat pública catalanista en la línia de l'article «*La falsa ruta*» que, Valls Taberner publicà a *La Vanguardia Española* poc després de l'ocupació de Barcelona.²⁴ D'alguna forma s'afegien al que la

²¹ Vegeu les notes biogràfiques que figuren al final sobre els directors i alguns col·laboradors especialment significats de les publicacions de postguerra. Sobre Jaume Calvó i Casanoves vegeu, a més, les poques notes biogràfiques que apareixen a Pere VALLS GARRETA (1959), evocació pòstuma amb el to de panegíric habitual d'aquests casos, i els apunts

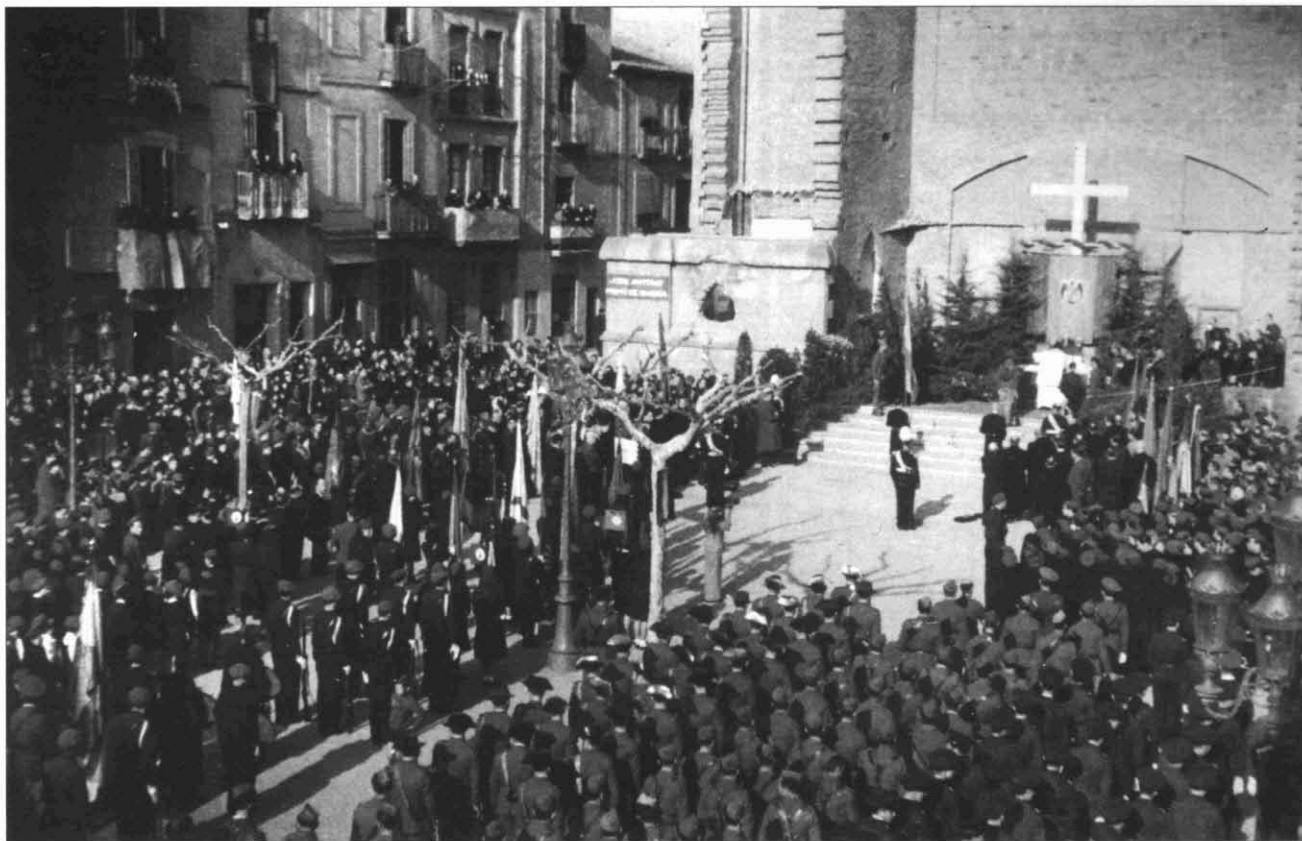
sobre el seu pas per la premsa de preguerra que fa Andreu CASTELLS (1976), p. 67-77.

²² Andreu CASTELLS I PEIG (1978), p. 15.5.

²³ *Tribuna*, núm. 4 (12-IV-1939), núm. 8 (17-IV-1939).

²⁴ Fernando VALLS TABERNER (1939), p. 97-102.

FOTOGRAFIA 1. Vista general de la missa celebrada en el II Aniversari de la «Liberación», 27.I.1941 (AHS).

revista *Destino* de la Territorial Catalana de FET-JONS a Burgos preconitzava per a la recuperació dels elements «sans» de mans del catalanisme. La jugada del nou diari s'inicià amb la reivindicació del paper de la cinquena columna local i de la persecució patida per molts sabadellencs que els convertia del tot en bons espanyols.²⁵ El contrapunt a aquesta línia la donà la crítica mordaç al catalanisme de fabricants i botiguers:

«Mas al “senyor Esteve”, un mal día “alguien” le sacó de sus pacíficas casillas. Y entonces, buen comerciante, descendiente de aquellos que tripulaban galeones que cruzaban los mares, más en busca de provecho que de honores, se dedicó a dar “viscas” y... a

²⁵ Vegeu p.e. «Recuerdos de cautiverio. Alfonso Soler Padrós-Gibert.», *Tribuna*, núm. 1 (8-IV-1939) i «Recuerdos de cautiverio. José Ramoneda Vallhorat.», *Tribuna*, núm. 2 (10-IV-1939), homenatges als dos morts sabadellencs a les presons republicanes. Resulta també significatiu del moment que l'impressor Francesc de Paula Custodio, militant d'Estat

vender piezas de cinta. Una cinta de color muy inocente y, ¿por qué no decirlo? muy vistoso, con su cuádruple combinación de rojo sobre amarillo. (...) Cambió el panorama. Al “senyor Esteve” le convencieron de que siendo buen comerciante, también se puede ser buen estadista y además, de la paradoja de que aislado en Cataluña, podría, por negación, gobernar España entera.»

Ara, rera la inevitable catàstrofe, calia però ser compassius:

«Dejémosle lucir en la solapa su cintita bicolor [bandera espanyola]. Pero convenzámole también, de que jamás debe volver a sus “viscas!”, ni a sus marrullerías de viejo comerciante.»²⁶

Català, fes la dotzena d'articles titulats «Magnanimidad republicana. Diecisiete días de nevera sin comer y sin beber.» *Tribuna*, núms. 30 a 79 (15-V a 14-VII de 1939).

²⁶ HISPANUS, «Comprensión», *Tribuna*, núm. 8 (17-IV-1939).

Aquesta actitud de reconversió militant no es quedava en la declaració genèrica de principis. Joan Arús Colomer, poeta local, catalanista i secretari de la Cambra de Comerç es despatxava de gust amb els seus «competidors» de l'antic *Diari de Sabadell*, els Oliver, Trabal i companyia, oblidant per complet la seva «còmoda» permanència al Sabadell republicà durant tota la guerra:

*«Ha sido uno de los espectáculos más tristes de este triste período el que han dado algunos intelectuales que, pudiendo ser independientes, se pusieron sin reservas y con un entusiasmo digno de mejor causa, al servicio de la propaganda roja y contra el Movimiento Nacional que venía a sacarnos del infierno en que nos hallábamos sumidos».*²⁷

En qualsevol cas no n'hi hagué prou i sobrevingué el tancament del diari. Després de més de tres mesos d'ostracisme els seus responsables es decidiren a fer sortir una nova publicació, més modesta, que sortí amb el títol de *La vida de Sabadell*, més que res per evitar la pèrdua definitiva dels subscriptors penosament guanyats. Paral·lelament s'inicià l'acostament a la delegació local de FET-JONS per tal d'aixoplugar-s'hi i obtenir de nou els permisos de publicació per *Tribuna*. *La vida de Sabadell* omplí del 25 de novembre de 1939 al 6 de gener de 1940. El dia 11 de gener de 1940 reapareixeria *Tribuna*, ara amb el subtítol *Boletín Local de Información* i «Con la debida autorización de la Jefatura Provincial de Propaganda de Barcelona».²⁸ En aquesta nova fase ja no era un diari sinó que només es publicava dimarts, dijous i dissabte i tenia un format més petit a causa de les restriccions de paper. Passava a ser dirigit pel nou delegat local de *Prensa y Propaganda*, Feliu Pous Burguès, un funcionari municipal que després d'una joventut catalanista i filorepublicana havia esdevingut col·laborador de la Dictadura i president local dels Sindicats Lliures. La línia fou similar a la de l'etapa anterior, però els fets dels darrers mesos havien enverinat l'ambient una mica més, si això fos pos-

sible. La caiguda de Relat com a alcalde i les expectatives despertades arran d'una pròxima remodelació de la gestora provisional a favor de FET-JONS havien despertat totes les apetències i les denúncies, i les intrigues s'havien multiplicat. *Tribuna* fou usat per contraatacar públicament el nucli més actiu de conspiradors integrat per ex-combatents bàsicament. Si ja en l'anterior etapa hi havia hagut iniciatives en aquest sentit, aquestes es tornaren ara més agosarades.²⁹ De resultes d'aquesta gosadia una nova denúncia al Govern Civil tornà a clausurar la publicació rera el número 23, el 2 de març.

En aquesta ocasió, però, el nucli local del partit tirà pel camí del mig, acatà la suspensió de *Tribuna* però publicà un trisetmanal idèntic al qual només canviaren el títol. El 5 de març apareixia així el primer número del *Boletín de Información Local de F.E.T. y de las J.O.N.S.* Un indignat denunciava així els fets en un informe elevat a la *Delegación Nacional de Provincias del Partit*: «Desde dicho semanal [Tribuna] se publicaron una serie de artículos en tonos chulescos en contra de los ex-combatientes, que en todo momento hemos querido conservar el entusiasmo y fervor patriótico que nos llevó voluntariamente a las trincheras; puesto el contenido de los artículos en conocimiento del Excmo. Sr. Gobernador Civil de esta provincia (...) dicha Autoridad mandó una comunicación al Sr. Alcalde ordenando la suspensión del Órgano de Falange "Tribuna" cuya orden burlaron los Jefes Falange, [sic] cambiándole el nombre por el de "Boletín de F.E.T. y de las J.O.N.S."».³⁰ Quin era el contingut dels articles de «tono chulesco» que tant havien indignat els denunciants? Cap cosa especial. Crides a la unitat i a la disciplina jeràrquica i sàtires entorn de les «conspiracions de passadís» que només es pot justificar que provoquessin la clausura de la publicació per la voluntat governamental de fer callar qualsevol disseny interna entre els addictes al projecte polític de la *Nueva España* i per la necessitat de donar satisfacció en alguna

²⁷ Juan ARÚS, «El equipo de los intelectuales», *Tribuna*, núm. 6 (14-IV-1939).

²⁸ «SALUTACIÓN», *Tribuna*, núm. 1, segona època (11-I-1940).

²⁹ Vid. HISPANUS, «¿Qué ha hecho usted por la

causa?» i SAULUS, «Los que nos quedamos en zona roja.», a *Tribuna*, núms. 25 (8-V-1939) i 40 (26-V-1939).

³⁰ SGM-DNP, exp. 68/1940: «Notas confidenciales sobre los camaradas...», 7-V-1940.

FOTOGRAFIA 2. Vista de la plaza de Sant Roc en els actes commemoratius del II Aniversari de la «Liberación», 27.I.1941 (AHS).

mesura als ofesos denunciants. Així, ens trobem bàsicament amb referències només interpretables per qui ja estigués prèviament informat de les disputes que s'estaven desenvolupant:

Se han vivido unos días de intensa fiebre en ciertos sectores. En voz baja, misteriosamente, las bocas rozando los oídos y encandilados los ojos, han estado secreteando y comentando futuros acontecimientos y pregonando cataclismos de tanto tamaño que removerían, al producirse, las piedras mejor clavadas del suelo. (...) Conste, asimismo, que en defensa de la verdad, no nos hacen mella los gestos despectivos con los cuales seremos distinguidos algunas veces después de la lectura de nuestras propagandas [sic] como tampoco nos hacen mella los gestos infantiles de los que nos remiten la baja de suscripción.»³¹

³¹ Editorial «La paciencia tiene un límite.», *Tribuna*, núm. 19 (22-II-1940).

³² Editorials «Un alto en el camino», «Una aspiración»

Del que no hi ha cap dubte és que la pugna devia tenir noms i cognoms molt clars i que, atès que el diari només el rebien els subscriptors i no tenia pràcticament venda pública, era clarament un afer intern. D'aquesta manera, els editorials es convertien gairebé en una carta personal a què es donava difusió àmplia. Al text anterior el seguirien d'altres en què els «conspiradors» serien objecte d'adjectivacions ben diverses: granotes desentonades, desequilibrats mentals i «*diablillos precoces*».³²

Amb tot, la voluntat governativa no era tampoc la de deixar al partit sense veu i la delegació local de FET-JONS aviat va tenir convençudes les autoritats provincials, tot i que entre el número 4 i el 5 del *Boletín* passaren divuit dies. Així, mentre

i «*Diablillos precoces*», respectivament, *Tribuna*, núms. 20, 21 i 22 (24, 27 i 29-II-1940).

que el número 4 tenia l'autorització de la *Jefatura Provincial de Prensa y Propaganda* de FET-JONS, el 5 ja tenia el suport de la *Jefatura Provincial de Prensa* del govern civil. Salvada la dicotomia partit-primera autoritat civil (que en temps de González Oliveros fou tan corrent que el seu successor Correa Véglison assumí també el càrrec de cap provincial de FET-JONS) l'òrgan de premsa local pogué tendir cap a la normalització. Havia estat necessari un any i dues suspensions governatives perquè s'entengués que cap publicació no seria ja mai més l'òrgan d'una fracció o d'un bàndol, sinó la veu oficial amb independència que existissin divisions internes de fet. Les diferències ja no podrien aparèixer a la llum pública: d'ara endavant una veu monolítica vindria de la premsa local; monolítica i incontestable. Així ho entengueren els responsables del *Boletín* que deixaren d'utilitzar-lo en la pugna interna. Pel que quedava de 1940 i tot el 1941 no es produiria cap altra novetat si no era la consolidació del trisetmanal que multiplicà les col·laboracions i els col·laboradors.

Mentrestant la junta local de FET-JONS es renovava i es situava en situació d'oferir una candidatura ferma a l'alcaldia i a la corporació en bloc. El *Boletín* ho havia marcat com una necessitat:

«Hace más de un año que la máquina política local viene funcionando. Hemos pasado por este periodo que podríamos llamar de prueba y en este periodo hemos visto de sobras las piezas de la máquina que por el uso se han afianzado y hemos visto también aquellas otras piezas que asimismo, por el uso, se han desgastado.»

«Precisa, actualmente un reajuste después del tiempo transcurrido, para evitar el que las piezas desgastadas malogren el ritmo normal de las otras piezas afianzadas.»³³

Ara bé, no es feia sinó reclamar prestesa en una operació que ja era en marxa. A primers d'abril Joan Marí havia substituït Joan Ribalta al front del partit i la recomposició de la junta havia

començat. Marí i la seva junta substituïrien la desgastada gestora municipal a primers de desembre entre l'eufòria mal dissimulada de l'editorialista:

«No son momentos de júbilo, los actuales, para festejar el normal acontecimiento de haberse cumplido en nuestra ciudad la profecía de "Todo el poder para la Falange", contra todos cuantos, con malas artes, se habían intransferido en el camino para evitarlo. Lo sabemos todo y por piedad callamos. Los procedimientos bajos, en nuestros tiempos, ya no triunfan. ¡Dios haya perdonado a los ofensores! (...)

La Comisión Gestora del Ayuntamiento, compuesta toda ella por afiliados y disciplinados a la Falange, [sic] ha tomado posesión. Paso franco pues a la Falange, y desgraciado del que con cualquier procedimiento intentara barrarle [sic] el paso. Alto o bajo, sea quien sea. Le recordamos las palabras del Caudillo: "La Falange será temida y respetada"».³⁴

Trobat l'equilibri intern, la Falange havia conquerit el poder municipal. Aquesta Falange però tenia a les seves files persones de totes les procedències, incloent l'industrial Andreu Grau Molins i el president de la Caixa d'Estalvis, Joaquim Sallarès Llobet, tots dos de passat personal i familiar en el catalanisme de la Lliga (com també Sala Vinyals, Riba Domènech i Taulé Coll). Els ex-combatents sota la disciplina del seu nou delegat, l'industrial i antic militant de la UP Josep Maria Marcet Coll, també hi eren (Riba Domènech, Abelló García, Taulé Coll, Dalmases Riera i el mateix Marcet Coll). Els ex-combatents disconformes quedaven a la pràctica descol·locats. L'Acció Catòlica tampoc no podia queixar-se de la seva presència (Llonch Gambús i Sallarès Llobet), ni la dreta «espanyolista» d'abans de la guerra (Marcet Coll, Llonch Gambús). Els autèntics derrotats eren els que mantenien viva la idea de ressuscitar la Lliga per altres vies, destacadament Joan Llonch i Sala, que se'n queixà amargament en la més estricta intimitat en comprovar que la gestora falangista estava fermament apossentada a l'edifici de la plaça de St. Roc.³⁵

³³ Editorial «Reorganización», *Boletín...*, núm. 10 (27-IV-1940).

³⁴ Editorial «Del momento», *Boletín...*, suplement al núm. 42 (10-XII-1940).

³⁵ Vid. AHS., *Llegat Llonch i Salas*, «Report sobre la situació actual» (1943), escrit en col·laboració amb Lluís Duran i Ventosa, p. 5-6, sobretot.

FOTOGRAFIA 3. Desfilada a la Rambla dels «ex-cautivos», març de 1939. (Autor: Antoni Martí Basté. Procedència: FBC AHS).

CARACTERÍSTIQUES DE LA NOVA PREMSA

Aquesta nova premsa sabadellenca sorgida de la *Victoria* mantenia totes les característiques que s'han ressenyat més amunt per a la premsa franquista de la postguerra: censura prèvia, que efectuaven els directors mateixos com a delegats locals que eren de *Prensa y Propaganda* o en tot cas demanant parer al seu superior provincial; consignes o cites doctrinals reiterades, com la *frase quinzenal* que sortia a portada i convenientment emmarcada, i solia pertànyer a algun personatge del règim o als seus màrtirs fonamentals, José Antonio i Calvo Sotelo; temes d'obligat tractament, amb directrius sobre com desenvolupar-los i altres mecanismes de control. Però cal consignar, a més, característiques específicament locals pel que fa al paper jugat dins la comunitat i pel que fa al contingut.

Tant *Tribuna* com el *Boletín* foren publicacions tan grises com el paper que servia per a elaborar-les. Poques notícies i molt editorial propagandístic, patriòtic i moralitzant. Crítiques pamfletàries i libels elevats a la categoria de veritats incontestables quan es parlava de la república o del *periodo rojo*. Dels dos o tres fulls que habitualment tenien —números extraordinaris a part—³⁶ la meitat eren gasetilles destinades a parlar de l'activitat de FET-JONS, de la CNS o de l'Ajuntament. Les referències al partit eren múltiples, ja que englobava la major part de la vida social i cultural del moment per mitjà de les seves diverses organitzacions d'enquadrament: *Educación y Descanso* (cultura), *Auxilio Social* (beneficència), *Frente de Juventudes* (joventut), *Sección Femenina* (dona), *SEU* (estudis superiors), etc. Completaven la publicació alguns articles signats, al començament

³⁶ Solien fer-se números extraordinaris per l'aniversari

de la Liberación, *Día de la Victoria*, Festa Major, etc.

ment tot sovint amb pseudònim (Saulus, Hispanus, Glauco, Maritxu, Hilariter), que o bé seguien la línia del diari o bé abordaven temes religiosos o es perdien en narracions intranscendents. Per acabar i amb una periodicitat irregular, algunes pàgines eren ocupades per una mena de suplement que corresponien majoritàriament però no només al partit: «*Flechas de España*» (*Frente de Juventudes*), «*Frente del Trabajo*» (*CNS*), «*Estudio y Acción*» (*SEU*), «*Mujeres de España*» (*Sección Femenina*) i «*Misión*» (*Acció Catòlica*).

Els articulistes habituals de *Tribuna*, tots ells col·laboradors desinteressats, ja que només cobraven el director i els treballadors de la redacció (linotipista, dos caixistes, encarregat de maquinària i administrador/a), foren Enric Sarradell, funcionari municipal cap dels serveis de governació, carlí esdevingut falangista i pro-nazi i organitzador dels Sindicats Lliures a Sabadell amb l'esmentat Feliu Pous Burguès; Joan Arús, el poeta catalanista abans citat; Francesc de Paula Custodio, un impressor ex-militant d'Estat Català; el procurador i ex-alcalde de la Lliga —ho fou durant un mes el 1923— Feliu Gambús Guarro i els diversos delegats de serveis de FET-JONS (Joan Marí, Josep Maria Marcet, Josep Mogas, Santiago Figueras, Pere Riba, Antoni Martí, Antoni Borràs, Maria Costa...).³⁷

En la segona època de *Tribuna* s'hi afegiren Pau Maria Llonch i Feliu Renau sobre temes d'església i del món catòlic, els falangistes Manuel Farré, Gonzalo Torrecilla i l'ex-combatent Truyols Prat. Amb tot, el pes dels pseudònims i dels articles sense signatura i editorials que redactava el director, primer Calvó i després Pous, eren la nota dominant. I tal com he explicat a l'hora de definir l'orientació de la publicació no es pot parlar de pluralitat malgrat l'origen divers dels que hi col·laboraven.

En poc va diferir el *Boletín*, que va heretar els col·laboradors de l'anterior, tot i que Joan Arús i Feliu Gambús van deixar de ser tan habituals. S'hi incorporaren l'ex-combatent i futur regidor, Francesc Barat, que amb Enric Sarradell s'ocuparen de

la crònica internacional amb un to pro-alemany creixent:

«*Inglaterra y Francia, menospreciando toda clase de proposiciones de paz y de justicia, prefirieron ir a la guerra, haciendo ver al mundo entero con su propaganda cínica que la conciencia les obligaba a empuñar las armas (...) no queriendo comprender la necesidad de la Gran Alemania de espacio vital para su país*».³⁸

Enric Sarradell afegia als comentaris pro-alemanys que posaven en dubte la política laica de Hitler («*¿Persigue Alemania al catolicismo?*») un antisemitisme desfermat («*Ha comenzado la ofensiva de Israel*»)³⁹ A més estava preparant un llibre sobre el «Sabadell màrtir» per al qual recollia material a través del *Boletín* sota el pseudònim de «Parvissimus». El to pro-alemany i filofeixista era quelcom que devia respirar-se en cercles de relativa amplitud entre els «vencedors», ja que a més dels articles de Sarradell o Barat podem trobar notes de la presència de representants nazis i feixistes i d'organitzacions governamentals diverses tant alemanyes com italianes en els actes oficials durant uns quants anys. Fins i tot es donava notícia que en ple 1943 l'enginyer local Fèlix Peig marxava a seguir un curs sobre fibres tèxtils com a becari a Berlín i Munic.⁴⁰

També foren incorporacions del *Boletín* l'exlliguer Joan Baptista Vives per a les ressenyes d'art, teatre i espectacles, sota el pseudònim de «Florín»; de Joan Garriga per les exposicions, signant «Joan David», Pere Pascual Salichs, ex-alcalde de la Lliga (1918-1922) i secretari municipal, amb la seva secció fixa *Humaredas*, que signava «Nihil»; el catòlic militant integrista, Josep Maria Riu, i per a les gasetilles i altres feines puntuals, Josep Palau Blancher (futur director).

En l'haver del *Boletín* cal consignar la primera recuperació d'intel·lectuals i artistes «neutres» per a les col·laboracions dels seus terrenys respectius, així trobem també signatures com les de Vila Arrufat, Joan Vilatobà, Lluís Mas i altres.

³⁷ Vegeu l'apèndix 2.

³⁸ FRANCISCO BARAT, «Aislamiento político inglés», *Boletín...*, núm. 34. (12-X-1940).

³⁹ *Boletín...*, núms. 55 i 52 respectivament (22-III i 1-III de 1941).

⁴⁰ *Sabadell*, núm. 180 (8-V-1943).

Així, doncs, ens trobem amb una publicació oficial, sota control estricte —encara que fos auto-control en bona mesura— que malgrat tot tenia una clara vocació integradora de tota la «gent d'ordre» de la ciutat. Sempre que aquestes persones d'ordre fossin capaces de renunciar al seu bagatge sòcio-cultural i polític resultat d'unes quantes dècades de catalanisme i/o de liberalisme. Al diari li tocava una part en aquesta tasca, integrar aquests sectors en el règim franquista en alguna mesura, els uns a partir del compromís polític directe, i els altres a base d'una col·laboració «innocent» que donés al *Boletín* tota la personalitat d'un diari sentit com a propi a la localitat. Un ventall de possibilitats, doncs, que anaven de la captació activa a la simple neutralització mitjançant la participació ocasional que permetia «anar-se fent al règim» o si més no resignar-s'hi.

La culminació d'aquests esforços seria la tònica constant dels tres nous directors (Josep Maria Arnella, Josep Deu i Josep Palau) que englobarien tota la resta del franquisme ja amb el nou format de *Sabadell*. Amb *Sabadell* s'entrà en una dinàmica que fou comuna a tota la província —almenys— de transformar diaris locals en òrgans de premsa comarcals, oberts a tothom que podia significar per activa o per passiva alguna mena de suport al règim i d'àmplia difusió, fins allà on era possible. No vol dir això que la transformació en *Sabadell* canviés substancialment el to de la publicació fins ara esbossat, sinó que per la porta falsa del món de l'oci i de la cultura s'introduïa la col·laboració de persones que podien catalogar-se com a «dissidents passius» o, en llenguatge del règim, *indiferentes* o fins i tot *desafectos*.⁴¹ Així, Josep Maria Arnella incorporaria, el 1942, Josep Torrella i

Pineda, funcionari depurat per catalanista i per venjança contra el regidor Salvador Sarrà Serravinyals,⁴² retornà a la seva activitat de cinèfil dels anys del *Diari de Sabadell*, primer com a «Alvaro» i després ja amb el seu nom real, juntament amb els seus companys d'*Amigos del cinema*, associació que hagué d'enquadrar-se dins *Educación y Descanso*. També Joan Montllor i Pujal, seria incorporat com a col·laborador per Josep Deu a *Sabadell*, ja al final dels quaranta, per fer comentaris sobre excursionisme, el rodal, les fonts i temes relacionats. A Josep Deu li tocà traduir els articles del vell catalanista del català al castellà per tal de poder-los publicar, fins que en algun moment començà a rebre'ls directament en castellà. La redacció es completà amb Antonio Gil Sales («*Enrique de la Torre*») al costat de Josep Palau Blancher, i quan Palau Blancher accediria a la direcció el 1952, amb incorporacions provinents del Frente de Juventudes (Josep Maria Cabeza Torres i Joan Macià Mercader), però això és ja una altra història.

BIBLIOGRAFIA

- Miquel BACH (1991). «El “coro” de Santa Rita, altrament anomenat Grup de Sabadell (I)». *Arraona* (Sabadell), núm. 9, tardor, p. 67-80.
- Miquel BACH (1992). «El “coro” de Santa Rita, altrament anomenat Grup de Sabadell (II)». *Arraona* (Sabadell), núm. 10, p. 59-75.
- FRANCESCO BARBAGALLO, CRISTINA BORDERIAS, *et al.* (1990). *Franquisme. Sobre resistència i consens a Catalunya (1938-1959)*. Barcelona. Crítica / Centre de Treball i Documentació.

⁴¹ La terminologia *indiferente* o *desafecto* era usada en els informes personals que instruïen les diverses instàncies del règim per referir-se a qui no expressava opinions favorables ni contràries al règim, en un cas, i aquells que tot i professar opinions contràries al règim no tenien cap actuació política (*buen comportamiento*). No es tractava d'opositors, ja que aquests eren significats pels informadors com a *anti-régimen* i adjectius similars. És en aquest sentit que faig servir aquí els

dos primers epítets.

⁴² Salvador Sarrà fou regidor de cultura i Josep Torrella fou el secretari de la comissió municipal corresponent com abans ho havia estat de la mateixa comissió en temps del regidor Joan Mora Adserà (Círcol Republicà Federal). Durant la guerra i quasi simultàniament Torrella fou mobilitzat i Sarrà esdevingué agent del SIM. El 1939, fugit Sarrà, a Torrella li passaren una part de la seva factura.

- Andreu CASTELLS (1976). *Quaranta-dos anys de diaris sabadellencs en català (1897-1936)*. Sabadell, Riutort.
- Andreu CASTELLS (1978, 1980 i 1983). *Sabadell, informe de l'oposició*, vol. III, IV i VI. Sabadell, Riutort.
- Enzo COLLOTTI (1989). *Fascismo, fascismi*. Sansoni, Florència.
- Enzo COLLOTTI (1990). «Cinque forme di fascismo europeo. Austria, Germania, Italia, Spagna, Portogallo.» dins *Per una deffinitione della dittatura franchista*, edició a cura de Luciano CASALI. Milà, Franco Angeli.
- Lluís COSTA (1989). *Prensa i societat a la Girona franquista*. Barcelona, Diputació de Barcelona / Col·legi de Periodistes de Catalunya.
- Manuel FERNÁNDEZ AREAL (1973). *El control de la prensa en España*. Madrid, Gaudiana de Publicaciones.
- Manuel LLANAS (1990). *Gaziel. Processat (1940-1945)*. Comunicació al 1r Col·loqui Interdisciplinari sobre el Primer Franquisme (1936-1951). Barcelona, inèdita.
- José María MARCET COLL (1963). *Mi ciudad y yo. Veinte años en un alcaldía, 1940-1960*. Barcelona, Duplex.
- Martí MARÍN I CORBERA (1990). *Franquisme i poder local. L'Ajuntament de Sabadell, 1939-1979*. Memòria de doctorat inèdita, UAB.
- Martí MARÍN I CORBERA (1991). «L'Ajuntament de Sabadell en el període franquista: l'articulació política municipal, 1939-1979». *Arraona* (Sabadell), núm. 9, tardor, p. 81-94.
- Martí MARÍN I CORBERA (1992). «FET y de las JONS a Sabadell, 1939-1945: els primers temps». *L'Avenc*, núm. 157, p. 32-39.
- Carme MOLINERO i Pere YSÀS (1992). *El règim franquista. Feixisme, modernització i consens*. Vic, Eumo.
- Juan MONTABES PEREIRA (1989). *La prensa del Estado durante la transición política española*. Madrid, CIS.
- Borja DE RIQUER (1989). «Burgos, 1937: Divergències polítiques entre falangistes i carlins catalans» dins *Haciendo Historia. Homenaje al profesor Carlos Seco Serrano*. Madrid, Ed. de la Universidad Complutense.
- Borja DE RIQUER (1992a). «Los límites de la modernización política. El caso de Barcelona, 1890-1923» dins *Las ciudades en la modernización de España. Los decenios interseculares*. Edició a cura de J.L. GARCÍA DELGADO. Madrid, Siglo XXI.
- Borja DE RIQUER (1992b). *Nacionalidades y regiones en la España Contemporánea. Reflexiones, problemas y líneas de investigación sobre los movimientos nacionalistas y regionalistas*. Ponència al 1r Congrés d'Història Contemporània. Salamanca. Inèdita.
- Borja DE RIQUER i Joan B. CULLA (1989). *El franquisme i la transició democràtica, 1939-1988*, vol. VII de la *Història de Catalunya*, dirigida per Pierre VILAR. Barcelona, Ed. 62.
- Josep Maria RIU DENIEL (1952). *Entorn d'uns escrits inèdits de Josep Maria Arnella*. Ponència llegida a la Fundació Bosch i Cardellach de Sabadell.
- Justino SINOVA (1989). *La censura de prensa durante el franquismo*. Madrid, Espasa-Calpe.
- Joan Maria THOMÀS (1992). *Falange, Guerra Civil, Franquisme. FE.T. y de las J.O.N.S. de Barcelona en els primers anys del règim franquista*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Pere VALLS GARRETA (1959). *L'exemplaritat de Jaume Calvó*. Ponència llegida a la Fundació Bosch i Cardellach de Sabadell.
- Fernando VALLS TABERNER (1939). *Reafirmación espiritual de España*. Barcelona, Editorial Juventud.

FONTS:

Arxiu Històric de Sabadell (AHS): Hemeroteca.

Arxiu Històric de Govern Civil de Barcelona (AHGCB): Diversos.

Archivo General de la Administración (AGA): Fons de la Delegación Nacional de Provincias de la Secretaría General del Movimiento.

Entrevistes amb: Alfons Pareja Gavarró (1990), Josep Torrella i Pineda (1993), Pere Roca i Garriga (1993) i Josep Deu i Amat (1993).

ANNEX 1. *Directors de Tribuna, Boletín... i Sabadell.*

Jaume CALVÓ CASANOVAS (1908-1959). La seva activitat professional es repartí entre administratiu-comptable i periodista. S'inicià a *La Ciutat* els anys de la República, publicació de la qual formà part en el consell de redacció. Dirigi *Tribuna* (IV-1939-VII-1939). Col·laborador habitual de *Sabadell* des de mitjan 1942 des de la secció «Glosas». A la mort de Josep M. Arnella n'assumiria la direcció (13-I-1945 - 5-XII-1946), amb la col·laboració de l'arxiver municipal Mossèn Ernest Mateu Vidal. Director de Ràdio Sabadell EAJ-20 de 1955 a 1959. Ideològicament catalanista de dretes vinculat a la Lliga Regionalista. Catòlic militant: Joventut Catòlica, Congregació Mariana i Acadèmia Catòlica. Féu el noviciat claretià a Vic però en sortí. Ex-combatent republicà forçat. Primer secretari de la Fundació Bosch i Cardellach.

Feliu POUS BURGUÈS. Funcionari d'Administració Local. Inicis vinculats al catalanisme i matisadament republicà. Favorable a la «Solidaritat Catalana» i antilerrouxista. Fou president de l'Associació d'Empleats i Funcionaris Públics de Sabadell i el seu districte. Fou cap d'hisenda de l'Ajuntament de Sabadell. El 1921 fou multat amb mil pessetes pel govern civil per participació en un frau d'expedients falsos d'inutilitat per al servei militar. Durant la dictadura, juntament amb Enric Sarradell, elaboraren les llistes dels possibles depurats de les diverses entitats locals (Caixa d'Estalvis, la Gremial, Mútua Sabadellenca, Associació de la

Prensa). Fou el president local del Sindicat Lliure. Secretari de l'Ajuntament de l'Ametlla del Vallès 1936-39. Fou diputat a la fi de la guerra i tornà a Sabadell avalat per E.M. Relat on passà a col·laborar amb FET-JONS. Delegat Local de «Prensa y Propaganda» de FET-JONS (1940) en substitució d'Antoni Martí Basté. Fou el director de *Tribuna* (1940), del *Boletín de Información Local de F.E.T. y de las J.O.N.S.* (1940-1941) i dels primers mesos de *Sabadell* (1942), feines que complementava amb la de secretari particular de l'Alcaldia (etapa de Joan Mari). La seva secció fixa era «Comentario al día».⁴³

Josep M. ARNELLA GALLEGO (1918-1945). Catòlic i catalanista de dretes. Jove col·laborador del Front Català d'Ordre el 1936. Coix i afectat d'epilèpsia fou declarat inútil durant la Guerra Civil. Regidor de Barberà del Vallès el 1939. Acció Catòlica. Fundació Bosch i Cardellach. Dirigi *Sabadell* (?-IV-1942 - 13-I-1945) com a tal fou Delegat Local de Premsa i Propaganda. El seu fou el període de la consolidació del diari com a òrgan equilibrat entre el nacionalcatolicisme i el nacionalsindicalisme. Secció fixa: «Glosas».

Josep DEU AMAT. Jove inquiet d'aficions literàries. S'allistà a la Divisió Azul.⁴⁴ Féu la part de cinema de *Tribuna*. Guanyador del concurs d'articles de la «Fiesta del Libro» de 1942, organitzat per *Sabadell*, (5-XII-1946 - 5-VII-1951). Delegat Local de Premsa i Propaganda (després d'Educación Popular, 1950). S'enfrontà als membres de la delegació local de la Guardia de Franco en no accedir a publicar la totalitat dels articles que li enviaven. Acabà cedint el càrrec per cansament tot i que mai no fou censurat ni destituït pels seus superiors.

Joan TREPAT MORRAL. Falangista. Secretari comarcal de «Tesorería y Administración» de FET-JONS (III-1950 - VII-1951). Director de *Sabadell*, (5-VII-1951 - 23-VII-1952). Cessat de manera fulminant arran d'un article en què criticà una acció de les monges del carrer del Sol.

Josep PALAU BLANCHER. Falangista. Col·laborador de Feliu Pous en les tasques de redacció del *Boletín*. Des de 1942 compartí amb Antonio Gil Sales les tasques d'elaboració de gasetilles, reportatges i notes informatives a *Sabadell*. A finals dels quaranta entrà com a secretari d'Educación y Descanso». Delegat Local de Premsa i Propaganda i Director de *Sabadell* del 23-VII-1952 a la transició. Fou sota la seva direcció que entraren a la redacció del diari els joves formats en el «Frente de Juventudes»: Josep Maria Cabeza Torres i Joan Macià Mercader.

⁴³ Per al cas del frau i de l'anomenada «Agencia Custos» que n'era la tapadora, vegeu Andreu CASTELLS I PEIG (1980), p. 16.52 - 16.57, pel que fa a la seva activitat durant

la dictadura, íd. p. 17.20 - 17.21.

⁴⁴ Vegeu José María MARCET (1963), p. 64.

ANNEX 2. *Col·laboradors habituals de Tribuna, Boletín... i Sabadell.*

Joan ARÚS COLOMER: Catalanista de dretes. Poeta. Secretari de la COCIS. Del consell de redacció del primer *Diari de Sabadell* i director del mateix diari de 1916 a 1919. Col·laborà també a *La Ciutat*. Vinculat al Centre Català (del qual fou vice-president), oscil·là entre Acció Catalana i la Lliga Regionalista. Col·laborador esporàdic de *Tribuna*, del *Boletín* i de *Sabadell*. Autor d'un sonet en homenatge a Franco el 1942, amb motiu de la seva primera vinguda a la ciutat.

Josep Maria CABEZA TORRES: Jove falangista format al Frente de Juventudes dels anys quaranta. Estudià periodisme a Madrid becat per FET-JONS. Fou cap de redacció de *Sabadell* i de l'Oficina d'Informació Municipal. S'encarregà de la secció «Diálogos con el Alcalde» que signà a portada Josep Maria Marcet des de 1952. Fou el que redactà les memòries de Marcet.

Camil GEIS: Capellà. Col·laborà a les pàgines d'art i literatura de *Sabadell* com abans ho havia fet a *La Ciutat*. Formà part del consell de redacció de *Ruta*, la revista de l'Acció Catòlica de St. Fèlix (1942-1946).

Antonio GIL SALES («Enrique de la Torre»): Falangista. Coresponsable amb Josep Palau de la redacció de *Sabadell* des de 1942. El 1943 fou nomenat assessor local de «Prensa y Propaganda» de la CNS i del Frente de Juventudes.

«HISPANUS»: Pseudònim que amaga algú que fou de la *Unión Patriótica* i de la CEDA, i que, durant la guerra diu que fou quintacolumnista. Col·laborador habitual de *Tribuna*.

Joan MACIÀ MERCADER: Format al Frente de Juventudes i a FET-JONS on s'inicià com a periodista professional a *Sabadell* a l'època de Palau Blancher i anà escalant en prestigi. Actualment viu i treballa a Madrid en diversos negocis del món de la comunicació.

Antoni MARTÍ BASTÉ: Secretari del Centre Català el 1934. Efímer primer Delegat Local de «Prensa y Propaganda» de FET-JONS el 1939.

Lluís MAS GOMIS: Director del Museu Local. Havia col·laborat ja a *La Ciutat* amb temes propis de l'espectre de la cultura local i en temes religiosos i repetiria a *Sabadell*. Fou directiu de la Congregació Mariana i membre de l'Acció i l'Acadèmia Catòliques.

Ernest MATEU VIDAL: Capellà. Catalanista. Ex-combatent. Arxiver municipal. Col·laborador de *La Ciutat*, durant

la República. Col·laborador de *Sabadell* i coresponsable de la seva redacció a la mort de Josep Maria Arnella. Consell de Redacció de *Ruta*, la revista de l'Acció Catòlica de St. Fèlix (1942-1946).

Joan MONTLLOR PUJAL: Excursionista i catalanista. Negociant de llanes. Col·laborador del *Diari de Sabadell* des de 1919 (pseudònim «Eulogi»). Col·laborà també a *La Ciutat*. Fou captat per a *Sabadell* com a col·laborador en matèria d'excursionisme, natura i similars per Josep Deu a través del recurs de traduir-li personalment els articles del català al castellà. Al cap d'un temps Montllor començà a trametre els articles directament en castellà.

Pere PASCUAL SALICHS («NIHIL»): Militant de la Lliga Regionalista. Alcalde de Sabadell 3-XII-1918 a 1-IV-1922. Candidat derrotat a Corts el 1923. Secretari municipal des dels anys de la República, passà la guerra a Sabadell i fou confirmat en el càrrec el 1939. Col·laborador habitual del *Boletín* i després a *Sabadell*, amb una secció fixa titulada «Humaredas».

Feliu RENAU: «Un sabadellenc seriós, circumspecte, catòlic i sardanista», en paraules d'Andreu Castells. President de l'HOAC de Sabadell des de la seva fundació els anys quaranta. Fou l'única persona que parlà a *Tribuna* del que passava amb el bosc de Can Feu. Normalment escrivia sobre temes religiosos o sobre les activitats de l'Acció Catòlica a l'HOAC.⁴⁵

Ramon RIBERA LLOVET: Impressor i «poeta mig ateu i mig catòlic» segons Andreu Castells.⁴⁶ Havia estat col·laborador del *Diari de Sabadell* des dels primers temps i n'esdevingué cap de redacció a l'època que el dirigia Joan Arús. Fou també cap de redacció a l'època de *Tribuna* quan Jaume Calvó n'era el director.

Josep Maria RIU DENIEL: Administratiu. Acció Catòlica, Acadèmia Catòlica (secretari de 1952 a 1959 almenys). Molt donat al misticisme. Debutà al *Boletín* al final de 1941. Col·laborador habitual de *Sabadell* des de la seva fundació, on tingué una secció fixa titulada «Mirilla». Consell de redacció del Butlletí de la Congregació Mariana (1942-1943). Col·laborador d'*Aurora Mística*, continuador de l'anterior (1943-1955).

Pere ROCA GARRIGA: Acció Catòlica, Acadèmia Catòlica. Novici a Montserrat durant un any. Llicenciat i professor de filologia clàssica. Durant uns mesos fou corresponsal de *El Correo Catalán* a Sabadell. Col·laborador habitual de les revistes catòliques amb articles de tema religiós. A *Sabadell* alternà de forma habitual aquests temes amb temes literaris i

⁴⁵ Andreu CASTELLS (1983), p. 26-63. L'article sobre Can Feu a *Tribuna*, núm. 22 (29-II-1940).

⁴⁶ Andreu CASTELLS (1978), p. 15-5

composicions i narracions de caràcter divers des de mitjan anys quaranta. Consell de redacció del Butlletí de la Congregació Mariana (1942-1943). Col·laborador d'*Aurora Mística*, continuador de l'anterior (1943-1955).

Enric SARRADELL PASCUAL: Funcionari municipal d'ideologia tradicionalista. Col·laborà en les depuracions d'entitats locals que portà a terme la Dictadura des del seu càrrec de cap dels serveis de governació de l'Ajuntament. Col·laborà en la formació dels Sindicats Lliures a Sabadell, i en concret s'encarregà de la preparació dels seus homes armats a través del requetè. Esdevingué secretari municipal i fou cessat per l'Ajuntament de la República mercès a la polèmica llei del parlament de Catalunya de 9-III-1934. Esdevingué filo-nazi durant la guerra. Col·laborà a *Tribuna* i al *Boletín*. Continua col·laborant a *Sabadell* tot i residir a Manresa des de 1942 aproximadament.

«SAULUS»: Pseudònim d'un col·laborador de la dretana *Revista de Sabadell* (pro-CEDA els anys de la República). El pseudònim reapareix a *Tribuna*.

Josep TORRELLA PINEDA: Funcionari municipal catalanista i liberal depurat el 1939. Crític de cinema. Col·laborà en les pàgines de cinema de *Sabadell* des de 1942 amb el pseudònim d'«Alvaro». Constituït –obligatòriament dins d'Educación y Descanso– el col·lectiu «Amigos del cinema» passà a utilitzar el seu nom autèntic cap a l'abril de 1943.

Joan BAPTISTA VIVES («FLORIN»): Periodista, membre de la Lliga Regionalista. Dirigi *La Gazeta del Vallès* (1908-1917), alternativa dretana al *Diari de Sabadell* considerat proper al Centre Català i al seu catalanisme «radical». Col·laborador habitual en temes culturals del *Boletín* i després de *Sabadell*.

ANNEX 3. Articles signats a Sabadell durant 1942.

Periodista	Especialitats	Nre.	% Total
J.M. Arnella Gallego	Política - Cultural - Falange - Vida Local	24	4.78%
J. Calvó Casanovas	Política - Cultura - Vida Local - Art	49	9.76%
J. Bach	Indústria - Economia - Diversos	7	1.39%
M. Crusafont	Narrativa - Paleontologia	6	1.20%
J. Deu Amat	Literatura - Poesies - Narrativa	8	1.59%
J. Farrés	Món catòlic - Diversos	9	1.79%
J. Garriga	Exposicions	21	4.18%
C. Geis (mossèn)	Art - Literatura	7	1.39%
A. Gil Sales	Política - Falange - Vida Local	44	8.76%
L. Monreal Tejada	Art - Cultura	6	1.20%
P. Pascual Salichs	Gloses Locals	23	4.58%
F. Pous Burguès	Política - Falange - Premsa - Cultura	21	4.18%
J.M. Riu Deniel	Món catòlic	28	5.58%
E. Sarradell Pascual	Internacional - Falange - Nacionalsindicalisme	36	7.17%
Fco. Tosada	Diversos	12	2.39%
J. Torrella Pineda	Cinema	27	5.38%
J. Vila Fradera	Política - Falange	6	1.20%
J. B. Vives	Teatre - Exposicions	8	1.59%
Col·laboradors premsa del Movimiento*	Literatura - Art - Història - Narrativa - Política	60	11.95%
La resta...	Diversos	100	19.92%
Total	Articles signats	502	100.000%

(*) Martí de Riquer, José Mª Santa Marina, Luis Fontes de Albornoz, etc.

Elaboració pròpia a partir de *Sabadell*, núm. 135, (31-XII-1942).